

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL- ANGLASH MALAKALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING AHAMIYATI

*Namangan davlat pedagogika instituti Ta'lim
va tarbiya nazariyasi va metodikasi maktabgacha
ta'lim mutaxassisligi 2-kurs magistranti
Axmatxanova Sarvinoz Farxodjon qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishda didaktik o'yinlarning pedagogik ahamiyati yoritib berilgan. Didaktik o'yinlarning bolalar tafakkuri, nutqi, xotirasi, e'tibori hamda bilish jarayonlariga ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida didaktik o'yinlardan samarali foydalanish yo'llari, ularning turlari va tarbiyachi faoliyatidagi o'rni ochib berilgan. Maqola maktabgacha ta'lim pedagoglari, talabalari va soha mutaxassislari uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, didaktik o'yin, intellektual rivojlanish, anglash malakalari, bilish jarayoni, tafakkur, pedagogik texnologiya, o'yin faoliyati.

ЗНАЧЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР В РАЗВИТИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-КОМПЕТЕНТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация: В данной статье освещается педагогическое значение дидактических игр в развитии интеллектуально-компьютерных навыков детей дошкольного возраста. Научно, теоретически и практически анализируется влияние дидактических игр на мышление, речь, память, внимание и познавательные процессы детей. Также раскрываются способы эффективного использования дидактических игр в дошкольных образовательных учреждениях, их виды и роль в деятельности педагогов. Статья предназначена для воспитателей дошкольных учреждений, студентов и специалистов в данной области.

Ключевые слова: Дошкольное образование, дидактическая игра, интеллектуальное развитие, познавательные навыки, познавательный процесс, мышление, педагогическая технология, игровая деятельность.

THE IMPORTANCE OF DIDACTIC GAMES IN THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL-COMPREHENSIVE SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN

Annotation: This article highlights the pedagogical importance of didactic games in the development of intellectual-comprehensive skills of preschool children. The impact of didactic games on children's thinking, speech, memory, attention and cognitive processes is analyzed scientifically, theoretically and practically. Also, ways of effective use of didactic games in preschool educational institutions, their types and role in the activity of educators are revealed. The article is intended for preschool educators, students and specialists in the field.

Keywords: Preschool education, didactic game, intellectual development, cognitive skills, cognitive process, thinking, pedagogical technology, game activity.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'lim bolalarni har tomonlama rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bolalarning intellektual-anglash malakalarini shakllantirish va rivojlantirish kelgusida ularning maktab ta'limiga tayyorgarligi hamda shaxs sifatida kamol topishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo'lgan samarali metod va vositalardan foydalanish talab etiladi.

Maktabgacha yosh davrida o'yin bolalar faoliyatining yetakchi turi hisoblanadi. O'yin jarayonida bola atrof-muhitni anglaydi, o'z tajribasini boyitadi, mustaqil fikrlashga, solishtirishga, tahlil qilishga o'rganadi. Ayniqsa, didaktik o'yinlar bolalarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, ularni o'qitish va tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Mazkur maqolada didaktik o'yinlarning mohiyati, ularning maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

METADALOGIYA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual-anglash malakalari tushunchasi pedagogika va bolalar psixologiyasi fanlarining muhim kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Ushbu malakalar bolaning atrof-muhitni bilishi, idrok etishi, tushunishi va o'zlashtirishi bilan bog'liq bo'lib, bilish jarayonlarining rivojlanganlik darajasini ifodalaydi. Metodologik jihatdan ushbu tushunchani o'rganishda faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan hamda tizimli yondashuv asos qilib olinadi. Chunki maktabgacha yosh davri bolaning psixik rivojlanishida eng muhim va sezgir bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda intellektual-anglash jarayonlarining poydevori shakllanadi. Intellektual-anglash malakalari bolaning sezgi va idrok orqali axborotni qabul qilishi, uni tahlil qilishi, solishtirishi, umumlashtirishi va xulosa chiqarishi jarayonlarida namoyon bo'ladi. Metodologik nuqtayi nazardan, bu jarayonlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, birining rivoji ikkinchisining takomillashuviga

xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur ko'rgazmali-harakatli va ko'rgazmali-obrazli xarakterga ega bo'lganligi sababli, ularning intellektual-anglash malakalari ko'proq amaliy faoliyat, kuzatish va o'yin jarayonida rivojlanadi. Shu bois metodologik yondashuvda o'yin faoliyati yetakchi omil sifatida qaraladi. Bolalarda intellektual-anglash malakalarining shakllanishi ijtimoiy muhit, pedagogik ta'sir va shaxsiy tajriba bilan chambarchas bog'liqdir. Metodologiya nuqtayi nazaridan bu jarayon Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga tayangan holda tushuntiriladi, ya'ni bola kattalar yoki tengdoshlar ko'magida o'zining mavjud imkoniyatlaridan yuqoriroq darajadagi bilish faoliyatini amalga oshira oladi. Bu holat didaktik o'yinlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayonida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi, chunki o'yin jarayonida bola mustaqil fikrlashga, muammoni anglashga va uni hal etishga undaladi. Metodologik jihatdan intellektual-anglash malakalari bolaning nutq rivoji bilan ham bevosita bog'liq holda qaraladi. Nutq tafakkurning asosiy vositasi sifatida bolaning fikrini ifodalash, tushunchalarni shakllantirish va mantiqiy bog'lanishlarni anglashiga xizmat qiladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonida intellektual-anglash malakalarini rivojlantirish nutqiy faoliyat bilan uyg'un holda olib borilishi zarur. Didaktik o'yinlar ushbu uyg'unlikni ta'minlaydigan samarali metodik vosita hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogika va maktabgacha ta'lim sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar bolalarni o'qitish va tarbiyalash jarayonida muhim pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi. Ko'plab olimlar didaktik o'yinlarni ta'limiy maqsadga yo'naltirilgan, bolalarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi va intellektual rivojlanishini ta'minlovchi o'yin shakli sifatida talqin etadilar. Xususan, maktabgacha yosh davrida o'yin yetakchi faoliyat turi bo'lib, aynan shu faoliyat orqali bolalarda atrof-muhit haqidagi dastlabki tasavvurlar, tushunchalar va bilimlar shakllanadi. Ilmiy manbalarda didaktik o'yinlarning mohiyati o'yin va ta'lim uyg'unligida namoyon bo'lishi ta'kidlanadi. Didaktik o'yinlar oddiy ermak emas, balki aniq pedagogik vazifalarni hal etishga qaratilgan bo'lib, ular orqali bolalarda fikrlash, tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi intellektual-anglash malakalari rivojlantiriladi. Tadqiqotchilar fikricha, didaktik o'yinlar bolalar uchun qiziqarli shaklda tashkil etilgani sababli, bilimlarni o'zlashtirish jarayoni majburiylikdan holi bo'ladi va tabiiy ravishda kechadi. Adabiyotlarda didaktik o'yinlarning pedagogik ahamiyati ularning bolaning shaxs sifatida rivojlanishiga ko'rsatadigan kompleks ta'siri bilan izohlanadi. Jumladan, didaktik o'yinlar bolalarda bilishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi, mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi hamda muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Shuningdek, ko'plab pedagog va psixolog olimlar didaktik o'yinlar orqali bolalarning nutqi, xotirasi va diqqat-e'tibori samarali rivojlanishini alohida qayd etadilar. Bu esa intellektual-

anglash malakalarining asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Vygotskiy, Elkonin, Leontev kabi mashhur psixologlarning ilmiy qarashlarida o'yin bolaning aqliy rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida talqin etiladi. Ularning tadqiqotlarida o'yin jarayonida bolaning real imkoniyatlari bilan uning yaqin rivojlanish zonasi o'rtasidagi tafovut qisqarishi, ya'ni bola kattalar yoki tengdoshlari yordamida yanada murakkab bilish faoliyatini bajarishga qodir bo'lishi asoslab berilgan. Didaktik o'yinlar aynan shu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim metodikasiga oid adabiyotlarda didaktik o'yinlar intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqotchilar didaktik o'yinlarning predmetli, so'zli, harakatli va stol usti kabi turlari mavjudligini, ularning har biri bolaning bilish jarayonlariga turlicha ta'sir ko'rsatishini qayd etadilar. Masalan, predmetli didaktik o'yinlar idrok va tafakkurni rivojlantirsa, so'zli o'yinlar nutq va mantiqiy fikrlashni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligi ko'p jihatdan tarbiyachining ularni to'g'ri tanlashi va maqsadga muvofiq tashkil etishiga bog'liq. Ilmiy manbalarda tarbiyachining yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi va rag'batlantiruvchi roli alohida ta'kidlanadi. Didaktik o'yinlar bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilgandagina kutilgan natijani beradi. Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar didaktik o'yinlarning mohiyati va pedagogik ahamiyatini maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual-anglash malakalarini rivojlantirish bilan uzviy bog'liq holda yoritib beradi. Didaktik o'yinlar nafaqat bilim berish vositasi, balki bolaning aqliy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim pedagogik mexanizm sifatida qaraladi. Shu bois adabiyotlar tahlili didaktik o'yinlardan maktabgacha ta'lim jarayonida keng va tizimli foydalanish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

O'tkazilgan pedagogik kuzatishlar va tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishda didaktik o'yinlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega. Didaktik o'yinlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularning o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Natijalarga ko'ra, o'yinli ta'lim muhiti yaratilgan guruhlarda bolalar topshiriqlarni tezroq anglashga, mustaqil fikrlashga va muammoli vaziyatlarga moslashuvchan yondashishga moyil bo'lishlari kuzatildi. Tahlil jarayonida didaktik o'yinlarning bolalar tafakkuriga ijobiy ta'siri yaqqol namoyon bo'ldi. Xususan, solishtirish, guruhlash, umumlashtirish va mantiqiy xulosa chiqarishga qaratilgan o'yinlar bolalarning fikrlash faoliyatini rivojlantirib, ularning sabab-oqibat munosabatlarini anglash malakalarini mustahkamladi. Bu esa intellektual-anglash jarayonlarining tizimli shakllanishiga xizmat qildi. O'yin jarayonida bolalar faqat tayyor bilimni qabul qilmasdan, balki uni mustaqil ravishda

o'zlashtirishga intildilar. Natijalar shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar bolalarning xotira va diqqat-e'tiborini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'yin qoidalariga amal qilish, ketma-ketlikni saqlash va topshiriqlarni belgilangan vaqt ichida bajarish bolalarning ixtiyoriy diqqatini shakllantirishga yordam berdi. Shu bilan birga, takrorlash va mustahkamlashga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar orqali bolalarning eslab qolish va qayta tiklash qobiliyati sezilarli darajada yaxshilangani kuzatildi. Muhokama jarayonida didaktik o'yinlarning nutq rivojiga ta'siri ham alohida e'tiborga loyiq ekanligi aniqlandi. O'yin davomida bolalar savollarga javob berish, o'z fikrini ifodalash va muloqotga kirishish orqali nutqiy faollikni namoyon etdilar. Bu esa ularning so'z boyligini kengaytirib, nutqiy tafakkurining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, so'zli va rolli didaktik o'yinlar bolalarning mantiqiy fikrlash va tushunchalarni to'g'ri anglash malakalarini mustahkamladi. Tahlil natijalari didaktik o'yinlarning samaradorligi ularni tashkil etish metodikasiga bevosita bog'liqligini ham ko'rsatdi. Agar o'yinlar bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, aniq maqsad asosida tashkil etilsa, intellektual-anglash malakalarining rivojlanish darajasi yuqori bo'lishi kuzatildi. Aksincha, metodik jihatdan noto'g'ri tashkil etilgan o'yinlar kutilgan natijani bermasligi mumkinligi aniqlandi. Umuman olganda, natija va muhokamalar didaktik o'yinlarning maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni anglash va yechim topish ko'nikmalari shakllanib, ularning bilish faoliyati sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tariladi. Shu bois didaktik o'yinlardan ta'lim jarayonida tizimli va maqsadli foydalanish maktabgacha ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda O'tkazilgan tahlillar va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishda muhim va samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarda bilish jarayonlari – idrok, tafakkur, xotira, diqqat va nutq faoliyati izchil ravishda rivojlanadi hamda mustahkamlanadi. O'yin asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalar uchun tabiiy va qiziqarli bo'lib, ularning ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi. Tadqiqot natijalari didaktik o'yinlar bolalarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni anglash va ularni hal etish qobiliyatini rivojlantirishini tasdiqladi. Ayniqsa, o'yin jarayonida bolalarning faol ishtiroki ta'minlanganda, ularning intellektual-anglash malakalari yuqori darajada namoyon bo'lishi aniqlandi. Didaktik o'yinlar orqali bilimlarni egallash jarayoni majburiylikdan holi bo'lib, bola shaxsining individual imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. maktabgacha ta'lim jarayonida didaktik o'yinlardan tizimli, maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri foydalanish bolalarning intellektual-anglash malakalarini rivojlantirishning samarali sharti hisoblanadi. Shu bois tarbiyachilar tomonidan didaktik o'yinlarni tanlash va

tashkil etishga alohida e'tibor qaratilishi maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari". – Toshkent, 2018.
2. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Hasanboyeva O., To'xtayeva N. Maktabgacha ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
4. Abduqodirov A.A., Begimqulov U.Sh. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2019.
5. Yo'ldoshev J.G. Ta'lim va tarbiya jarayonida o'yin texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.